

Dombrowszky Borbála:

Kivétel vagy főszabály? – a Családok Átmeneti Otthonainak rendszere Magyarországon

Bevezető

A családok átmeneti otthonai két igen súlyos társadalmi probléma, a lakhatási szegénység és a gyermekszegénység metszetében helyezkednek el. Előbbi kérdés jelentőségét mutatja, hogy becslések szerint 2-3 millió embert érint a lakhatási szegénység valamelyik formája,⁹² a nem megfelelő minőségű, elhelyezkedésű vagy nem megfizethető, jogilag biztonságos lakhatás problémája. Az átmeneti otthonok a lakhatási szegénység egyik legsúlyosabb, legdirektebb formájának kezelésére szakosodtak, ugyanis ezen intézmények fogadják be azokat a családokat, amelyek egyébként az utcára kerülnének. Ha szülő és a gyermek hajléktalanná válik, a gyermeket ki kell emelni a családból és biztosítani elhelyezését, ám ez ellentmond annak az elvnek, hogy pusztán anyagi – akár lakhatással kapcsolatos – okból nem szabad a gyermeket eltávolítani családjá köréből. Az intézménytípus ezt kívánja megelőzni, így a család lakhatásának megoldása gyermekvédelmi, gyermekjóléti kérdés a CSÁO-k esetében.

Jelenleg feltehetően több tízezer családot közvetlenül fenyeget lakhatásának elvesztése.⁹³ A mögöttes okok változatosak lehetnek: devizahitel tartozás, családon belüli erőszak, diszkrimináció a lakás- vagy albérletpiacon, ám egy felmerülő átmeneti krízis, vagy életvezetési nehézség is vezethet ahhoz, hogy egy család átmeneti otthonban való elhelyezésre szoruljon. Közös azonban, hogy az otthonok ügyfelei különösen sérülékeny csoportot jelentenek, hiszen akár a hajléktalanság és annak következményei általi fenyegetettség, akár azok a tényezők, hogy a családok jelentős részében a szülő egyedül neveli a gyermek(ek)et, illetve, hogy az igénybe vevők nagyobbik része értelemszerűen kiskorú, mind hozzájárulnak kiszolgáltatottságukhoz.

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a hazai átmeneti otthonok intézményrendszere miképp tud az átmeneti otthonokat szükségessé tevő problémákra reagálni. Tág értelemben jogi, intézményi elemekre fókuszálva, forrásként pedig a joganyagon túl intézményvezetőkkel készült interjúkra támaszkodva arra a kérdésre keresem a választ, hogy vajon mennyire tud kivételes és átmeneti lenni a Családok Átmeneti Otthona egy rászoruló család életében.

I. Az intézmények

Ahogy már korábban említettem, a családok átmeneti otthonai (CSÁO) olyan családok (illetve várandós nők) számára nyújt elhelyezést,⁹⁴ akiknek lakhatása nem megoldott, és elhelyezés hiányában az utcára kerülnének. A CSÁO intézményrendszer jelenlegi formájában 2001 óta működik, a 12-40 főt befogadó intézmények az elhelyezésen túl különféle szolgáltatásokat is nyújtanak, mint például szociális- és családgondozás, jogi vagy pszichológiai tanácsadás,

⁹² JELINEK Csaba (szerk.): *Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2019* (Budapest: Habitat for Humanity Hungary 2019) 14.

⁹³ KŐSZEGHY Lea (szerk.): *Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2015* (Budapest: Habitat for Humanity Hungary 2016) 13.

⁹⁴ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gytv.) 51.§

fejlesztő foglalkozások stb. Egy család 1 évig részesülhet elhelyezésben, amely szükség esetén 6 hónappal vagy a közoktatási tanév végéig meghosszabbítható. CSÁO-n belül létesíthető krízisközpont, illetve titkos menedékház, amely bántalmazás, családon belüli erőszak elől menekülő szülőt és gyermekét vagy várandós nőt fogad be, továbbá 2018-tól az ellátási formák közé bekerült a külső férőhely, amely azokat a – CSÁO rendszerben megforduló – családokat fogadja, amelyek támogatással ugyan, de képesek az önálló életvitelre.⁹⁵

A családok átmeneti otthonában nyújtott ellátás lényege, hogy az ideiglenesen lakhatási gondokkal küzdő családok számára lehetőséget biztosítson a család egységének megtartására, és a szociális munka eszközeivel támogassa a családot önálló életvitelük megtartásában, vagy annak visszaállításában.⁹⁶ Mivel pedig az elsődleges cél az, hogy a gyermek megfelelő környezetben való elhelyezését a szülővel együtt biztosítsa, és ne legyen szükség lakhatási ok miatt a gyermek kiemelésére, a CSÁO-kat a családok a gyermek jogán vehetik igénybe, az egyes intézmények pedig a gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézményrendszer részét képezik. *Általánosságban elmondható, hogy a CSÁO-k célja az, hogy a család életében felmerülő valamely átmeneti krízishelyzetet, életvezetési nehézséget, illetve az ezek nyomán felmerülő lakhatási problémát orvosolják, a gyermek jogán és érdekében.*

II. Kérdések és módszertan

Az előbb említett – a CSÁO rendszer központi elemeit jelentő – kivételes, ideiglenes, krízishelyzetben átsegítő, gyermekvédelmi jellegű azonban ellentmondanak egyes tényezők. A kivételességet megkérdőjelezi, maga a probléma léptéke is: Több tízezer családot fenyeget közvetlenül lakhatásának elvesztése,⁹⁷ ezzel szemben 2018-ban mindössze 4117 férőhelyet⁹⁸ tudtak biztosítani a CSÁO-k. Az átmeneti jelleg ellen hat, hogy az utóbbi évek ingatlanpiaci változásai, a magasba szökő ingatlanárak jelentősen megnehezítik a családok lakhatási piacra történő visszatérését. Továbbá ellentmond az átmenetiség elképzelésének az ún. vándorcsaládok jelensége: számos olyan családot találhatunk az intézményekben, akik nem képesek visszatérni önálló lakhatási körülmények közé, hanem az 1 év 6 hónap leteltével másik CSÁO-ba költöznek tovább. Ezek a családok gyakran éveket töltenek el különböző CSÁO-kban.

Az a tény, hogy megjelennek az intézményekben azok a – gyakran mélyszegénységből érkező – családok, akik halmozott problémákkal érkeznek, azaz a lakhatási nehézség csak egy eleme vagy tünete a családban fellelhető komplex problémáknak kétségbe vonják a konkrét krízisre adott reakció elképzelését, ráadásul egyidejűleg szintén jelen vannak azok a családok, akiknek csak a lakhatás megoldása jelent problémát, a CSÁO-által nyújtott egyéb szolgáltatásokra nincs szükségük. Ez pedig felveti a kérdést, hogy valójában a lakhatási szegénységgel vagy inkább gyermekvédelmi kérdésekkel szembesülnek a CSÁO-k.

A fenti gondolatokat általánosan az alábbi kérdésekbe lehet összefoglalni: a CSÁO rendszer valóban azokkal az egyéni szinten felmerülő (társadalmi) problémákkal találkozik-e, amelyek

⁹⁵ Itt az ellátási idő hossza eltér a 12+6 hónaptól.

⁹⁶ MATTENHEIM Gréta: Kommentár a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényhez (Budapest: Wolters Kluwer 2017).

⁹⁷ KŐSZEGHY (91. l.) 13.

⁹⁸ KSH adat: Gyermekjóléti alapellátások (2008–). www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg008b.html

kezelésére megalkották? Illetve mennyiben képesek ezek az intézmények a hozzá fordulóknak számára eredményes segítséget nyújtani?

Ezen kérdések megválaszolása érdekében elsőként a vonatkozó joganyagot, illetve a rendelkezésre álló közpolitikai stratégiákat vizsgálja a tanulmány, azonban az információk nagyobb része 4 db interjúból származik. Az interjúalanyok közül hárman CSÁO intézményvezetők/szakmai vezetők, egyikük pedig egy (egyházi) fenntartói szervezet vezetője. A reprezentativitás érdekében mindhárom jellemző fenntartói típushoz (önkormányzati, egyházi, alapítványi) tartozó intézmény, országos és területi ellátású, budapesti és vidéki városi (Nyíregyháza és Szolnok) intézmény is kiválasztásra került, egyikük pedig kizárólag anyaotthonként működik. Az interjúkérdések (ld. melléklet) az alábbi négy kérdéscsoport köré összpontosultak:

- igénybe vevők helyzete, igényei;
- az intézmény által nyújtott szolgáltatás és annak eredményessége;
- a CSÁO ellátórendszer egészével kapcsolatos szakmai észrevételek;
- konkrét problémák.

III. Eredmények

III.1. Az intézményen belüli ellátás feltételei és eredményesség

A CSÁO-k működésének fő szabályait, elvárásait jogszabály rögzíti:⁹⁹ az intézmények 12–40 főt fogadhatnak egyszerre, a bekerülő családok elhelyezése pedig “otthonoszerű” lakószobában történik. Biztosítani kell tisztálkodási, mosási, főzési lehetőséget, étkezésre, illetve közösségi együttlétre szolgáló (közös) helyiségeket is. A családok textíliával való ellátását, illetve a szükség szerinti ruházat és élelem biztosítását szintén előírja a rendelet. Ezekon túl az intézmények pszichológiai, jogi, szociális és mentálhigiénés segítséget nyújtanak, valamint indokolt esetben (pl. szülő munkavégzése, távolléte idejére) biztosítják a gyermek felügyeletét, ellátását. Főszabály szerint az igénybe vevő térítési díjat fizet a CSÁO által nyújtott szolgáltatásért. Az ellátás konkrétumairól az intézményvezető és az igénybe vevő (szülő) írásban megállapodást köt. A CSÁO-k működésének személyi feltételeit szintén rögzítette a jogalkotó.¹⁰⁰ Az intézményvezetőn vagy szakmai vezetőn, illetve 2 fő családgondozón túl a férőhelyek száma szerint 3–4 szakgondozó, gondozó látja el a feladatokat, továbbá pszichológiai, jogi tanácsadást, fejlesztőpedagógiai tanácsadást is kell biztosítani, hetente összesen 10 órában.

A tanácsadó szolgáltatások jellemzően kihasználtak, keresettek a családok által. A jogi tanácsadást jellemzően gyermekelhelyezési ügyekben veszik igénybe a szülők, ennek kapcsán az anyaotthon vezetője jegyezte meg, hogy hiányosság, hogy jogi képviselőt nem képezi részét a tanácsadási szolgáltatásnak. (Az egyházi fenntartású intézmény kapcsán mindkét interjúalany fontosnak tartotta kiemelni, hogy bár az intézmény szellemiségének részét képezi az egyházi értékrend, ám a családoktól nem várnak el elköteleződést, a hitéletnek csak a lehetőségét nyújtják.)

⁹⁹ 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről rendelet 67. § – 73. §.

¹⁰⁰ 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 1. melléklet.

Mindegyik interjúalany úgy vélte, hogy a jogszabályban előírt feltételek alapvetően elégségesek, egyedül a budapesti, teljes kihasználtsággal működő CSÁO vezetője tartja elégtelennek a szakmai személyzet számára vonatkozó előírást. A budapesti, illetve nyíregyházi intézményben konyha, fürdőszoba tekintetében kedvezőbbek a fizikai körülmények, az ellátás, szolgáltatások vonatkozásában pedig mindhárom intézményvezető szerint jellemző a munkájukra, hogy a jogszabályokban előírtnál igyekeznek a lehetőségekhez mérten többet nyújtani. A budapesti anyaotthonban a felmerülő igények miatt létrehoztak házon belül egy bölcsödét, a szolnoki intézményben pedig az 5-5 órányi jogi, illetve pszichológiai tanácsadáson felül tartanak fejlesztő foglalkozásokat a gyermekek számára. Az interjúalanyok az intézmények szerepének a családok lehető legteljesebb körű támogatását tartják, ennek megfelelően a vállalt pluszfeladatokat a tevékenységükhöz szorosan hozzátartozónak értékelték.

A négy interjúalany mindegyike úgy véli, hogy a jelenlegi feltételek között tudnak érdemi, eredményes támogatást nyújtani a hozzájuk fordulóknak, kiemelték egyes sikertörténeteket, ahol a család a bent töltött idő alatt meg tudta teremteni magának az önálló, vagy támogatott ám önálló életvitel feltételeit, azonban azt is kijelentették, hogy ez nem általános, hiszen számos (a továbbiakban részletezett) tényező nehezíti a boldogulásukat. Érdekesség, hogy mindhárom intézményvezető úgy gondolja, hogy intézménye más intézményeknél szerencsésebb abban a tekintetben, hogy a fenntartójuk elkötelezetten támogatja őket. A nem állami fenntartású (egyházi, illetve alapítványi) CSÁO-k vezetői azt emelték ki, hogy a fenntartási formának köszönhetően több forrásból gazdálkodnak, rugalmasabbak eszközeik megválasztásában és ezáltal jobban tudják támogatni a bentlakó családokat, az önkormányzati fenntartású intézmény szakmai vezetője pedig azt tartja pozitívumnak, hogy az intézmény és a helyi önkormányzat között jó a kapcsolat, szoros az együttműködés.

III.2. Gyermekvédelmi hangsúly egy bentlakásos intézményben

A joganyagból és az interjúkból egybehangzóan az tűnik ki, hogy a CSÁO ellátás leginkább hangsúlyos eleme a gyermekvédelem. A jogalkotó a Gyvt.-ben, a gyermekjóléti szolgáltatások között, mint „személyes gondoskodást nyújtó”, „átmeneti gondoskodási” formát statuálja az intézménytípust, a gyermekvédelmi rendszeren belüli működésnek azonban számos következménye van. Bár a jogszabály szerint a személyes gondoskodás – azaz a CSÁO-ban való ellátás – során a gyermeki és szülői jogok tiszteletben tartásával, azok érvényesülését biztosítva kell eljárni,¹⁰¹ az átmeneti gondoskodás egy komoly beavatkozás a család életébe. Ez akkor jelent komoly problémát, ha egy család kizárólag a lakhatási ok miatt kerül be, hiszen itt elméletben egy jól működő család autonóm életvitelébe történik bizonyos mértékű beavatkozás. Az ilyen családok azonban csak kis részét teszik ki az igénybe vevőknek, és ezekben az esetekben az intézmény respektálja, hogy alacsonyabb intenzitású családgondozói tevékenységre van szükség.

Kevésbé a gyermekvédelmi, inkább a bentlakásos intézményi jellegből kifolyólag egy CSÁO-ban már önmagában a fizikai feltételek – az egy lakószoba, a más családokkal közösen használt konyha, fürdőszoba – hátrányosan érintik a család működését, a kisgyermek, gyermekek igényeihez, és a több család együttéléséhez igazított házirend is értelemszerűen több

¹⁰¹ 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 2. § (1) bekezdés.

kötöttséget tartalmaz, mint amivel egy család önálló lakhatás esetén találkozhat. Továbbá az interjúalanyok szerint a CSÁO-k szabályozott, bentlakásos intézményi jellege, a szülők egyfajta gyermeki szerepbe kényszerülése leépítheti az önellátáshoz szükséges készségeket, intézményfüggést alakíthat ki.

III.3. Ellentmondások az ellátási rendszer kapcsán

Bár az intézményvezetők szerint a CSÁO ellátás képes elérni azt a célt, hogy segítse az otthonukat vesztett családok boldogulását, felmerülnek bizonyos anomáliák a rendszeren belül. Az eredményes működés képének leginkább az a speciális jelenség mond ellent, hogy vannak családok, amelyek intézményről intézményre költöznek és nem térnek vissza, nem tudnak visszatérni önálló lakhatási körülmények közé – ezek a családok a „vándorcsaládok”. Maga az elnevezés a CSÁO-ban dolgozó szakemberektől származik, szakirodalmi említésére nem találtam példát, azonban ők következetesen így nevezik azokat a családokat, akik legalább két-három alkalommal, érdemi megszakítás nélkül letöltötték az ellátási időt az ország különböző CSÁO-iban. A vándorcsalád jelenség mind a négy interjúalany szerint gyakori az ország különböző intézményeiben.

Arra a kérdésre, hogy jelenleg hány „vándorcsalád” lakik az intézményükben a három intézményvezető az alábbi válaszokat adta: 11 család közül 5; „legalább a harmaduk”; „kb. a családok fele”. Azaz ezekben az intézményekben a vándorcsaládok számának aránya az összes bentlakó család számához viszonyítva megközelítőleg 1/3 és 1/2 között volt. Ha ezt az arányt az ország összes férőhelyére – a családtagok számát is tekintve – kivetítjük, akkor 2018. december 31-én 210 és 945 között lehetett¹⁰² a vándorcsaládok száma a hazai ellátórendszerben. Ez egy igen tág becslés, ha azonban figyelembe vesszük, hogy sokgyermekes családok nehezebben találnak akár ideiglenes, akár állandó lakóhelyet, akkor ez a szám inkább 300-400 lehet, ám további kutatásra lenne szükség pontosabb és megalapozottabb közelítéshez. Más becslés szerint az ügyfelek 25-30%-a érintett,¹⁰³ azaz feltehetően 950-1140 gyermekről és szülőről beszélhetünk.

A vándorló családok jelensége rávilágít arra, hogy az intézményből való kilépés milyen potenciális nehézségekbe ütközik. Dilemma, hogy egyrészt – később részletezett külső körülmények miatt is – elenyésző annak realitása, hogy egy család másfél év alatt felkészüljön az önálló lakhatásra, másrészt viszont minél hosszabb az intézményben eltöltött idő, annál inkább kialakul az intézményfüggés. Gyakori, hogy a CSÁO-t igénybe vevő szülők gyermekvédelmi intézményben nőttek fel, valamint különösen aggasztó, hogy megjelentek a CSÁO-kban azok a fiatal szülők, akik korábban gyermekként már éltek átmeneti otthonban, ezek a szülők szinte egyáltalán nem rendelkeznek mintával önálló életvitelre.

Az intézményfüggés kialakulásának kockázatától függetlenül probléma az ellátási idő rövidege a várandós nők esetén. Az 1 év 6 hónapos időtartam ugyanis egyértelműen nem elegendő, hiszen még a gyermek megszületése előtt elkezd telni az ellátási idő, továbbá gyermekágyi időszak alatt irreális elvárni a család helyzetének rendeződését.

¹⁰² Kalkuláció ld. Melléklet.

¹⁰³ ÁMON Kata – BALOGI Anna: *A magánbérleti piac alsó szegmense, 2018.*
<http://habitat.hu/mivel-foglalkozunk/lakhatasi-jelentesek/lakhatasi-jelentes-2018/alberletek-also-szegmense/>

III.4. A CSÁO-k eredményességének ellátórendszeren belüli és külső korlátai

A fent említett anomáliákkal részben összefüggő, részben önállóan meglévő korlátok azok, amelyek véleményem szerint leginkább meghatározzák azt, hogy a CSÁO rendszer mennyiben tudja támogatni a családok visszatérését az önálló lakhatásba. Az ellátórendszer talán legszembetűnőbb korlátja annak mérete, azaz a férőhelyek száma. Mindegyik intézményvezető túljelentkezésről számolt be, a budapesti anyaotthonban 200 fölötti sorszámot osztottak már augusztusban, az interjú felvételekor. Mind a négy interjúban elhangzott, hogy több férőhelyre lenne szükség, ám ennek kapcsán felmerült, hogy az ország területén egyenlőtlenül oszlik el a férőhelyhiány. A budapesti, illetve nyíregyházi intézmények leterheltebbek, a szolnoki intézményben ellenben szokott lenni üres férőhely. Egy intézményvezető kitért a fentebb már említett hospitalizáció-problémára is, véleménye szerint nem feltétlenül a férőhelyek számának növelése jelenti a megoldást, hanem az átmeneti otthonra való rászorulást megelőző egyéb gyermekvédelmi ellátások megerősítésére van szükség.

Kevésbé látványos, azonban szintén érdemi problémát jelentenek az információáramlás hiányosságai. Jogszabály előírja, hogy a CSÁO-k kapcsolatot tartsanak a család életében érintett gyermekjóléti központokkal, illetve mind a gyermekjóléti szolgálatok, mind az átmeneti otthonok kötelesek dokumentálni az eseteket, az igénybe vevők körülményeit.¹⁰⁴ Azonban a kommunikáció gyakran lassú, nehézkes, abban az esetben amikor a családdal korábban foglalkozó gyermekjóléti szolgálat illetékességi területén kívüli otthonba költöznek, ami egyfelől nehezíti, hogy a CSÁO valóban személyre szabott gondoskodást nyújtson, másrészt visszaélésekre adhat lehetőséget. Mindhárom intézményvezető tapasztalt már olyan esetet, amikor a család valamilyen tartozás, vagy indokolt gyermekvédelmi intézkedés elől hagyta el korábbi tartózkodási helyét és költözött más településen található CSÁO-ba.

A gyermekvédelmi (vagy szociális) ellátást nyújtó intézményeken kívül álló okok azonban feltehetően az eddigieknél is nagyobb mértékben befolyásolják a hajléktalanság által veszélyeztetett családok, illetve az átmeneti otthonok igénybe vevőinek lehetőségeit. Az olyan általános társadalmi problémákon kívül, mint a szegénységben, mélyszegénységben élő családok arányának növekedése,¹⁰⁵ maga a lakhatási piac is kedvezőtlen változásokon ment, meggy keresztül: mind a lakásárak, mind az albérletárak gyakran megfizethetetlenül magasak az alacsony jövedelmű családok számára, ez egyrészt a CSÁO-k iránti igényt is jelentősen megnöveli, másrészt legalább megnehezíti, ha nem ellehetetleníti a CSÁO-ból kikerülő családok talpra állását is. Mindegyik interjúban elhangzott, hogy lényegében esélytelen az, hogy a CSÁO-ból kikerülve önerőből, önállóan béreljen lakást egy család. Komoly probléma továbbá, hogy az intézményekben megforduló, onnan kikerülő családok diszkriminációval találkoznak: egyrészt sok CSÁO-ban megforduló család roma, akik nemzetiségük miatt is gyakran hátrányos megkülönböztetéssel szembesülnek, másrészt maga a CSÁO-ból érkezés egy stigmatizáló tényező, ami miatt egyes bérbeadók kevésbé szívesen szerződnek ezekkel a családokkal. Előfordult, hogy az utóbbi problémát a budapesti intézmény úgy kísérelte meg

¹⁰⁴ 235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról.

¹⁰⁵ DOMSCHITZ Máttyás: „Hiába dübörög a gazdaság, a mélyszegénység ugyanúgy megmaradt” *Index.hu* (2019. 10. 19.).

index.hu/gazdasag/2019/10/19/civil_jelentes_gyerekeselyekrol_szegenyseg_melyszegenyseg_gyerekszegenyseg/

áthidalni, hogy a kikerülő család új albérletét névlegesen az intézmény bérli. Nyíregyházán ezzel szemben van egy olyan albérletipiaci szegmens, amely kifejezetten szegény családokra, akár CSÁO-ból kikerülő családokra „specializálódott”, a családok olcsón tudnak – igaz, „elhasználtabb” – albérlethez jutni.

IV. Megoldási javaslatok

A fentiek alapján elsősorban több férőhelyre, esetleg az 1 év plusz 6 hónapos ellátási idő meghosszabbítására van szükség. Azonban a hospitalizációs problémát figyelembe véve férőhelyek közül leginkább a külső férőhelyeket kellene bővíteni. Külső férőhelyen a CSÁO még támogat az elhelyezéssel, szükség esetén pedig egyéb ellátásokkal, mégis önálló lakásban élhet a család, ami nemcsak a fizikai körülmények tekintetében előrelépés, hanem az önálló életvitel lehetőségét is megteremti. További előnye pedig, hogy a bentlakásos intézmények maximum másfél éves ellátási idejével szemben külső férőhelyen 3 évig maradhat a család, amely már elegendő időtartam lehet tartalékok képzésére. Mindegyik interjúalany pozitív fejleménynek tartotta, hogy a Gyvt. 2018-tól lehetővé teszi a CSÁO-k számára, hogy (elismerten és állami támogatással) külső férőhelyeket tartsanak fenn. Mivel ez egy új ellátási forma, még kevés tapasztalat van sikerességéről a gyakorlatban, azonban ehhez hasonló konstrukciók¹⁰⁶ esetén kedvezőek voltak a tapasztalatok. A várandós nők elhelyezésével kapcsolatban pedig a jogszabály módosítására van szükség, amely vagy hosszabb ellátási időt tesz lehetővé, vagy pedig az ellátási idő kezdetét kalkulálja későbbi időponttól.

Összefoglaló

Összegzésként elmondható, hogy a családok átmeneti otthona, mint a hajléktalanság által veszélyeztetett családok számára rendelkezésre álló ellátási forma részben eredményes. Az intézményvezetők szerint érdemben adottak a – jogi, tárgyi, személyi és szakmai – feltételek ahhoz, hogy a hozzájuk forduló, leginkább rászoruló családok számára biztosítsák a kulcsfontosságú lakhatást, illetve szükség esetén segítséget nyújtsanak az egyes életvezetési nehézségek és más felmerülő problémák kezelésében. Az egyes CSÁO-kban végzett, bekerülő családok tekintetében az intézményvezetők szerint sikeresnek lehet értékelni, egyedül a vándorcsaládok tekintetében “bukik meg” egyértelműen az ellátási forma. Negatívum, hogy a férőhelyek alacsony száma, illetve az egyelőre alig jelenlévő külső férőhelyek pillanatnyilag nem teszik lehetővé, hogy a CSÁO hálózat teljes körűen ellássa a felmerülő igényeket. Azonban a rendszer eredményességét – gyermekjóléti és szociális ellátás körén kívül eső – tényezők is kedvezőtlenül befolyásolják, mint például az ingatlanpiaci árak emelkedése, a szegénységben, illetve mélyszegénységben élő gyermeces családok arányának növekedése, amelyek a szakemberek szerint jelentős mértékben megnehezítik a családok boldogulását, akár a CSÁO-k látókörébe kerülés előtt, akár az intézményből való kikerülés után.

További kutatási cél egyrészt a vándorcsalád-jelenség közelebbi megismerése: a jelenleg CSÁO-kban élő vándorcsaládok számának pontos közelítése, tipikus élettörténeteik, profiljaik megismerése, valamint annak vizsgálata, hogy jogi, intézményi úton lehetséges-e, illetve milyen módon lehetséges támogatni az önálló lakhatásra való visszatérését ezeknek a családoknak. Másrészt pedig szükséges a nemzetközi szakirodalom, továbbá a létező jó

¹⁰⁶ Krízisközpont mellett üzemeltetett félutas ház.

gyakorlatok megismerése, illetve annak elemzése, hogy ezek mennyiben illeszthetők be a hazai ellátási rendszerbe.

Melléklet

Interjú vezérfonál

1. Érintett családok
 - a. Kik fordulnak Önökhöz? (családtípus, térség, *tipikus életutak*)
 - b. Milyen szempontok szerint döntenek a felvételtől?
 - c. Van-e várólista? Milyen hosszú?
 - d. Mennyi ideig maradnak a családok?
 - e. Kikerüléskor milyen lehetőségeik vannak? Van-e utánkövetés? Milyenek látja a családok lakhatási esélyeit?
2. Szolgáltatás és személyzet
 - a. Milyen ellátásokat nyújtanak az Önök intézményében? Van-e külső férőhely/szeretnének-e *külső férőhelyet* létesíteni?
 - b. Mennyire érzi eredményesnek az ellátásokat/szolgáltatásokat? Jogszabályi minimumok (személyzet, ellátás) elegendőek-e az eredményességhez?
 - c. Milyen igény mutatkozik ezekre a bentlakók részéről? Van-e aki nem igényli? Van-e akinek *csak az elhelyezésre* van szüksége/igénye?
3. Ellátórendszer és az intézmények szerepe
 - a. Hogyan fogalmazná meg röviden, hogy *milyen feladatot lát el/mi a szerepe* a CSÁO-nak?
 - b. Milyen problémára reagál az intézmény? Mi az az elsődleges igény/probléma amivel találkozhatnak?
 - c. Mit érzékelnek, el tudják-e látni a feladatukat? Végeznek-e többlet/más feladatot ahhoz képest, amit a feladatuknak tartanak?
 - d. A napi működés során van-e annak jelentősége, hogy kifejezetten gyermekvédelmi (tehát nem szociális) intézményként működnek?
 - e. A napi működés során van-e jelentősége, hogy önkormányzati /alapítványi/egyházi fenntartásban van az intézmény?
 - f. Elegendőnek tartják-e (országosan) a férőhelyek számát? Elegendőnek tartják-e a 12+6 hónapos elhelyezési időszakot?
4. Konkrét tapasztalatok
 - a. Találkoznak-e vándorcsaládokkal? Jelenleg hány vándorcsalád lakik az intézményben? Hogyan lehetne ezen családok lakhatását támogatni?
 - b. Mi a véleményük a külső férőhely intézményéről?
 - c. További észrevételek

Kalkuláció

2018. december 31-én családok átmeneti otthonában élők száma¹⁰⁷ alapján.

Családok átmeneti otthonaiban az adott időpontban 2349 gyermek és 1433 felnőtt, összesen 2349+1433=3782 személy, hogy hány családot alkotnak, arra nincs adat. Minimum 2 fős egy

¹⁰⁷ KSH, Gyermekjóléti alapellátások (2008–). www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg008b.html

család, maximumnak pedig két szülőből és négy gyermekből álló családot tekintem. A családok számát tekintve a két véglet, ha csak kétfős családokat találunk a rendszerben (ekkor a legmagasabb a családok száma), illetve, ha csak hatfős családok vannak jelen (ekkor a legalacsonyabb. Előbbi véglet esetén 1891 családról, utóbbi esetén pedig $630 \frac{1}{3}$ -ad családról beszélünk. A vándorcsaládok aránya az összes CSÁO-ban lakó család között $\frac{1}{3}$ – $\frac{1}{2}$ közé tehető. A legalacsonyabb számot eredményként úgy kaphatjuk, ha úgy tekintjük, hogy kevesebb számú család között, kisebb arányban fordulnak elő vándorcsaládok, ekkor $630 \frac{1}{3} \div 3 \approx 210$ db vándorcsaládot becslünk. A legmagasabb számot pedig úgy kapjuk, ha több család között és nagyobb arányban fordulnak elő vándorcsaládok, ekkor $1891 \div 2 \approx 946$ db vándorcsaládot becslünk. Ha pedig a vándorcsaládok arányát (közelebbi információ híján) $\frac{1}{3}$ és $\frac{1}{2}$ közé, azaz $\frac{5}{12}$ -re tesszük, és egy nagyobb, négy vagy ötfős családot nézünk, akkor 315–393 db családot kapunk eredményként.